

Dr Joanna May

Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu

ORCID: 0000-0001-8660-0784

e-mail: jmay@umk.pl

Zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej jako warunek przyznania prawa do wcześniejszej emerytury. Glosa do wyroku Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 2 września 2019 r. (III AUa 857/18)

Cessation of an agricultural activity as a condition for granting the right to an early retirement. Judgment of Court of Appeal in Łódź of 2 September 2019 r. (III AUa 857/18)

Streszczenie

Autorka referuje wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi, w którym Sąd dokonał wykładni pojęcia „zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej” jako jednej z przesłanek przyznania prawa do wcześniejszej emerytury rolniczej. Wyrok ten ma szczególne znaczenie ze względu na brak definicji legalnej tego pojęcia. W ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników pojęcie „zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej” zostało wyjaśnione w art. 28 ust. 4 na potrzeby częściowego zawieszenia emerytury lub renty rolniczej, a nie przyznania prawa do tego świadczenia. Według autorki na aprobatę zasługuje pogląd Sądu Apelacyjnego, że przesłanka przyznania prawa do wcześniejszej emerytury jest spełniona, gdy rolnik faktycznie zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej.

Słowa kluczowe

ubezpieczenie społeczne rolników, zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej

JEL:

Teza głosowanego wyroku brzmi: „Zgodnie z treścią art. 19 ust. 2 ustawy o u. s. r. przesłanką nabycia prawa do emerytury rolniczej jest — poza wymogiem osiągnięcia określonego wieku i legitymowania się co najmniej 30-letnim stażem podlegania ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu — zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej

Abstract

The Author discusses the judgment of Court of Appeal in Łódź, in which the Court interpreted "cessation of an agricultural activity" as one of the conditions of granting the right to an earlier agricultural retirement. This judgment is of particular importance due to the lack of a legal definition of this concept. In the Act on farmers' social insurance, the concept of "cessation of an agricultural activity" is explained in art. 28 section 4 for the purpose of partial suspension of an agricultural pension or disability pension, but not the right to this benefit.

For this reason, according to the Author, the opinion of the Court of Appeal that the condition of granting the right to an early retirement is fulfilled when a farmer indeed ceased to conduct agricultural activity, deserves to be approved.

Keywords

social insurance for farmers, cessation of an agricultural activity

do dnia 31 grudnia 2017 r. Jakkolwiek istotnie, przy ustalaniu, czy rolnik zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej, należy posiłkowo odwołać się do regulacji zawartej w art. 28 ust. 4 ww. ustawy, to jednak wskazać należy, że ten ostatni przepis jedynie uzupełnia treść art. 28 ust. 1 tej ustawy, poprzez wskazanie niektórych sytuacji faktycz-

nych, na podstawie których definiuje pojęcie nieprowadzenia działalności rolniczej” (wyrok wraz z uzasadnieniem jest opublikowany na Portalu Orzeczeń Sądu Apelacyjnego w Łodzi: [http://orzeczenia.lodz.sa.gov.pl/content/\\$N/15250000001521_III_AUa_000857_2018_Uz_2019-09-02_001](http://orzeczenia.lodz.sa.gov.pl/content/$N/15250000001521_III_AUa_000857_2018_Uz_2019-09-02_001))

I. Glosowany wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi został wydany po rozpoznaniu apelacji od wyroku Sądu Okręgowego w Płocku. Sąd Okręgowy, działając jako sąd I instancji, oddalił odwołanie od decyzji Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego (KRUS), uznając, że odwołujący nie spełnia przesłanek do nabycia prawa do tzw. wcześniejszej emerytury rolniczej. W ocenie Sądu I instancji stosownie do art. 19 ust. 2 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (DzU. z 2020 r. poz. 174 ze zm., dalej: ustawa o u.s.r. lub u.r.s.) odwołujący, by uzyskać prawo do emerytury rolniczej musiałby do 31 grudnia 2017 r. osiągnąć wiek emerytalny wynoszący 60 lat, podlegać ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu przez okres co najmniej 30 lat oraz zaprzestać prowadzenia działalności rolniczej, tj. wyzbycić się posiadanego gospodarstwa rolnego lub wydzierżawić je co najmniej na 10 lat, zgłaszając umowę dzierżawy do ewidencji gruntów i budynków. Wszystkie te przesłanki powinny być spełnione łącznie do 31 grudnia 2017 r.

Z okoliczności faktycznych poddanej pod rozstrzygnięcie Sądu Okręgowego sprawy wynikało natomiast, że odwołujący ukończył 60 lat, podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu przez okres co najmniej 30 lat, jednak nadal jest właścicielem gospodarstwa rolnego, które wydzierżawił na okres 5 lat i następnie okres ten przedłużył do 10 lat, a umowa dzierżawy została zgłoszona do ewidencji gruntów i budynków po 31 grudnia 2017 r.

Dokonując oceny przesłanki zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej, która przesądziła o oddaleniu powództwa, Sąd I instancji odwołał się do użytego w art. 28 ust. 4 u.s.r. pojęcia zaprzestania działalności rolniczej, uznając na tej podstawie, że odwołujący nie zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej. Według Sądu I instancji dla oceny tej przesłanki faktyczne oddanie gruntów rolnych dzierżawcy jest bez znaczenia.

Wyrok Sądu Okręgowego został zaskarżony przez odwołującego. Rozpoznając apelację Sąd II instancji, uznał, że ubezpieczony — wbrew stanowisku Sądu I instancji — do dnia 31 grudnia 2017 r. faktycznie zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej.

Wyrok Sądu Apelacyjnego zasługuje na szczególną uwagę, dotyczy bowiem niezwykle istotnego zagadnienia nie tylko dla praktyki rolniczych ubezpieczeń społecznych, ale także dla nauki prawa. Sąd Apelacyjny w glosowanym orzeczeniu dokonał bowiem wykładni użytego w kilku miejscach w ustawie o u.s.r. pojęcia zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej, wytyczając drogę do jego właściwego rozumienia¹.

II. Analizę poddanego pod rozstrzygnięcie Sądu Apelacyjnego zagadnienia należy poprzedzić ogólniejszymi uwagami dotyczącymi terminu „zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej” jako przesłanki nabycia prawa do tzw. wcześniejszej emerytury.

Przed wszystkim warto wspomnieć, że obowiązujący system ubezpieczeń społecznych rolników przewiduje nabycie prawa do świadczenia emerytalnego niezależnie od zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej, z wyjątkiem emerytury rolniczej przyznanej na podstawie art. 19 ust. 2 ustawy o u.s.r. Zgodnie z jego treścią emerytura rolnicza przysługuje ubezpieczonemu, który osiągnął wiek emerytalny (kobieta 60 lat, a mężczyzna 65 lat), oraz podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu przez okres co najmniej 25 lat, z uwzględnieniem art. 20 ustawy o u.s.r. Natomiast do uzyskania prawa do wcześniejszej emerytury rolniczej konieczne jest, aby ubezpieczony rolnik osiągnął wiek 55 lat, jeśli jest kobietą, albo 60 lat, jeśli jest mężczyzną, oraz podlegał ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu przez okres co najmniej 30 lat, a także by zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej. Warunki do uzyskania wcześniejszej emerytury musiały zostać spełnione do 31 grudnia 2017 r. (art. 19 ust. 2a ustawy o u.s.r.).

Termin „zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej” nie został wyjaśniony w art. 6 ustawy o u.s.r., w którym ustawodawca zdecydował się na wprowadzenie definicji zasadniczych dla tego aktu prawnego pojęć, takich jak rolnik czy działalność rolnicza. Co istotne, ustawa o ubezpieczeniu społecznym rolników w kilku miejscach — oprócz art. 19 ust. 2 i 3 — posługuje się terminem „zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej”, m.in. również w art. 28 ust. 3, 4 i 10, art. 55, art. 65 i w art. 104 ust. 2, wiążąc z właściwym rozumieniem tego pojęcia określone skutki prawne.

Mogłoby się wydawać, że dla wyjaśnienia terminu „zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej” stosownie jest odwołanie się do dyrektywy interpretacyjnej *lege non distinguente nec nostrum est distinguere*, a w konsekwencji posłużenie się definicją tego pojęcia wyrażoną w art. 28 ust. 4 ustawy o u.s.r. Nie jest to jednakże możliwe, ponieważ reguła ta sprowadza się do zakazu dystynkcji pojęć prawnych, jeżeli ustawodawca ich nie rozróżnia.

W tym wypadku jednak, pomimo użycia w ustawie o ubezpieczeniu społecznym rolników tego samego terminu — „zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej”, pełni on odmienne funkcje, co ukazuje proste zestawienie art. 19 ust. 2 u.s.r. i art. 28 ust. 4 u.s.r. Należy raczej uznać, że gdyby racjonalny ustawodawca chciał wprowadzić jednolite rozumienie zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej, to z pewnością odesłałby w art. 19 ust. 2 ustawy o u.s.r. do odpowiedniego stosowania art. 28 ust. 4 ustawy o u.s.r. bądź też w art. 6 u.s.r. wprowadził definicję analizowanego pojęcia. Skoro na takie rozwiązanie ustawodawca się nie zdecydował, należy sądzić, że jest to celowy zabieg.

„Zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej” zostało zdefiniowane w art. 28 ust. 4 ustawy o u.s.r., lecz dla celów związanych z zawieszeniem wypłaty świadczenia, a nie przyznaniem do niego prawa². Jak wynika z treści tego przepisu, uznaje się, że emeryt lub rencista zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej, jeżeli ani on, ani jego małżonek nie jest właścicielem (współwłaścicielem) lub posiadaczem gospodarstwa rolnego w rozumieniu przepisów o podatku rolnym i nie prowadzi działu specjalnego, nie uwzględniając:

1) gruntów wydzierżawionych, na podstawie umowy pisemnej zawartej co najmniej na 10 lat i zgłoszonej do ewidencji gruntów i budynków, osobie niebędącej:

a) małżonkiem emeryta lub rencisty,

b) jego zstępnym lub pasierbem,

c) osobą pozostającą z emerytem lub rencistą we wspólnym gospodarstwie domowym,

d) małżonkiem osoby, o której mowa w lit. b lub c;

2) gruntów trwale wyłączonych z produkcji rolniczej na podstawie odrębnych przepisów, w tym zalesionych gruntów rolnych;

3) gruntów i działów specjalnych należących do małżonka, z którym emeryt lub rencista zawarł związek małżeński po ustaleniu prawa do emerytury lub renty rolniczej z ubezpieczenia;

4) własności (udziału we współwłasności) nieustalonej odpowiednimi dokumentami urzędowymi, jeżeli grunty będące przedmiotem tej własności (współwłasności) nie znajdują się w posiadaniu rolnika lub jego małżonka (Niedośpiał, 2006, s. 153 i n.; Grudzień, 2006, s. 71 i n.).

Ustawodawca w art. 19 ust. 2 ustawy o u.s.r., normującym przesłanki prawa do wcześniejszej emerytury rolniczej, w przeciwieństwie do art. 28 ust. 4 ustawy o u.s.r. nie zdecydował się na wyjaśnienie pojęcia zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej ani też nie odesłał do stosowania art. 28 ust. 4 ustawy o u.s.r., w którym taka definicja została zawarta. Wykładnia funkcjonalna nie pozwala zatem na posłużenie się definicją z art. 28 ust. 4 ustawy o u.s.r. dla oceny spełnienia warunków przyznania prawa do wcześniejszej emerytury.

Istotne więc z punktu widzenia oceny spełnienia przesłanek prawa do wcześniejszej emerytury rolniczej (art. 19 ust. 2 ustawy o u.s.r.) jest rozważenie, jak należy rozumieć zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej.

III. W głosowanym wyroku Sąd Apelacyjny dokonał wykładni użytego w art. 19 ust. 2 ustawy o u.s.r. pojęcia „zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej”.

Sąd Apelacyjny wyjaśnił, iż zgodnie z treścią art. 19 ust. 2 ustawy o u.s.r. przesłanką nabycia prawa do emerytury rolniczej jest — poza wymogiem osiągnięcia określonego wieku i legitymowania się co najmniej 30-letnim stażem podlegania ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu — zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej do dnia 31 grudnia 2017 r. Sąd II instancji trafnie wskazał, że przy ustalaniu, czy rolnik zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej, należy posiłkowo odwołać się do regulacji zawartej w art. 28 ust. 4 ww. ustawy, podkreślając, iż przepis ten jedynie uzupełnia treść art. 28 ust. 1 ustawy u.s.r., poprzez wskazanie niektórych sytuacji faktycznych, na podstawie których definiuje pojęcie nieprowadzenia działalności rolniczej.

Kluczowe dla właściwego rozumienia terminu zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej jest stwierdzenie Sądu Apelacyjnego, że wskazany w art. 28 ust. 4 ustawy o u.s.r. katalog nie pochłania wszystkich sytuacji, w których ustawodawca uznaje, że działalność rolnicza nie jest prowadzona. Oznacza to, że na potrzeby oceny zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej jako przesłanki prawa do wcześniejszej emerytury ustawodawca dopuszcza jeszcze inne możliwości nieprowadzenia

działalności rolniczej. Co więcej, nawet dla ustalenia podstaw do zawieszenia prawa do świadczenia, jak wynika z orzecznictwa Sądu Najwyższego oraz wypowiedzi przedstawicieli doktryny (Jaskuła, 2006, s. 119), przesłanki z art. 28 ust. 4 ustawy u.s.r. nie stanowią katalogu zamkniętego³. Na poparcie swej argumentacji Sąd Apelacyjny odwołał się do orzecznictwa Sądu Najwyższego⁴.

Na zakończenie wyводу Sąd Apelacyjny podkreślił, że możliwe jest dowodzenie przez ubezpieczonego, poza wypadkami określonymi w art. 28 ust. 4 ww. ustawy, że zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej.

IV. W uzasadnieniu głosowanego wyroku Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę na jeszcze jedną kwestię, a mianowicie jak należy rozumieć ustawowy wymóg spełnienia warunków do uzyskania wcześniejszej emerytury do 31 grudnia 2017 r. (art. 19 ust. 2a ustawy o u.s.r.). Zdaniem Sądu Apelacyjnego, nietrafne jest stanowisko Sądu I instancji rozpoznającego odwołanie od decyzji Prezesa KRUS. Sąd Okręgowy w Płocku uznał bowiem, że dla spełnienia przez ubezpieczonego warunku zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej w rozumieniu art. 19 ust. 2 i 2a ustawy o u.s.r. konieczne jest nie tylko wyzbycie się posiadanego gospodarstwa rolnego lub wydzierżawienie go na co najmniej 10 lat, ale również dokonanie zgłoszenia umowy dzierżawy do ewidencji gruntów i budynków do dnia 31 grudnia 2017 r. Sąd Apelacyjny uznał, że na potrzeby spełnienia przesłanek prawa do wcześniejszej emerytury rolniczej konieczne, a zarazem wystarczające jest, by do dnia 31 grudnia 2017 r. rolnik faktycznie zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej.

Z zaprzestaniem prowadzenia działalności rolniczej w rozumieniu art. 28 ust. 4 u.s.r. mamy do czynienia w sytuacji, gdy emeryt lub rencista wydzierżawił grunty, na podstawie umowy pisemnej, zawartej co najmniej na 10 lat i zgłoszonej do ewidencji gruntów i budynków, podczas gdy dla spełnienia warunku prawa do wcześniejszej emerytury rolniczej wystarczające jest wydzierżawienie gospodarstwa rolnego na podstawie umowy zawartej na okres krótszy niż 10 lat, albo bez zachowania formy pisemnej lub też bez wpisania tej umowy do ewidencji gruntów i budynków.

V. Zgodnie z art. 19 ust. 2 ustawy o u.s.r. zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej jest jedną z przesłanek prawa do wcześniejszej emerytury. Dokonanie przez sąd orzekający właściwej wykładni tego pojęcia ma zatem kluczowe znaczenie dla przyznania prawa do emerytury rolniczej.

Warto podkreślić, że ustawodawca nie zdecydował się na wprowadzenie definicji legalnej tego terminu ani w art. 6 ustawy o u.s.r., ani też nie wyjaśnił jego zakresu pojęciowego w art. 19 ust. 2 ustawy o u.s.r. Nie zastosował także w art. 19 ust. 2 ustawy o u.s.r. odesłania do odpowiedniego stosowania art. 28 ust. 4 ustawy o u.s.r. Słuszny jest w tym zakresie wniosek Sądu Apelacyjnego, wyrażony w uzasadnieniu głosowanego wyroku, że dla oceny, czy ubezpieczony zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej na potrzeby ustalenia prawa do wcześniejszej emerytury, można jedynie posiłkowo stosować art. 28 ust. 4 ustawy o u.s.r. Sąd Najwyższy w swych orzeczeniach wyjaśniał, że art. 28 ust. 4 ustawy o u.s.r. nie powi-

nien być odczytywany jako ustawowa definicja zaprzestania przez emeryta lub rencistę prowadzenia działalności rolniczej⁵.

Przyjęcie na potrzeby oceny zaprzestania działalności rolniczej jako przesłanki przyznania prawa do wcześniejszej emerytury z art. 19 ust. 2 ustawy o u.s.r. założeń z art. 28 ust. 4 ustawy o u.s.r. oznaczałoby, że emeryt lub rencista zaprzestał prowadzenia działalności rolniczej, jeżeli wydzierżawił grunty wchodzące w skład gospodarstwa na podstawie pisemnej umowy zawartej na co najmniej 10 lat, zgłoszonej do ewidencji gruntów. Taka wykładania analizowanego terminu nie przystaje jednak do rozwiązań z art. 19 ust. 2 ustawy o u.s.r. Ustawodawca nie uzależnił bowiem oceny spełnienia przesłanki zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej w rozumieniu art. 19 ust. 2 ustawy o u.s.r. od wydzierżawienia gruntów rolnych na okres co najmniej 10 lat, a tym bardziej od wpisania dzierżawy do ewidencji gruntów i budynków.

VI. Brzmienie art. 19 ust. 2 ustawy o u.s.r. uzasadnia tezę, że z faktycznym zaprzestaniem prowadzenia działalności rolniczej mamy do czynienia, gdy ubezpieczony wydzierżawi gospodarstwo rolne, choćby umowa ta była za-

warta na okres krótszy niż 10 lat, albo bez zachowania formy pisemnej lub też bez wpisania tej umowy do ewidencji gruntów i budynków. Nie ma zatem podstaw do odmowy przyznania prawa do wcześniejszej emerytury wyłącznie z tego powodu, że ubezpieczony nie wykazał zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej w rozumieniu art. 28 ust. 4 pkt 1 ustawy o u.s.r. Podtrzymuję swój pogląd, zgodnie z którym uzasadnione jest przyjęcie węższej zakresowo wykładni pojęcia zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej na potrzeby zawieszenia wypłaty świadczenia (art. 28 ustawy o u.s.r.), szerszej natomiast na potrzeby przyznania prawa do wcześniejszej emerytury w rozumieniu art. 19 ust. 2 ustawy o u.s.r. (May, 2018, s. 42).

Dla dokonania właściwej oceny, czy został spełniony warunek przyznania prawa do wcześniejszej emerytury, zasadne jest odwołanie się do wykładni funkcjonalnej, sprowadzającej się do każdorazowego badania przez sąd czy doszło do faktycznego zaprzestania przez ubezpieczonego prowadzenia działalności rolniczej, a nie ograniczenia się do oceny, czy zostały spełnione przesłanki z art. 28 ust. 4 ustawy o u.s.r. (May, 2018, s. 40 i n.).

Przypisy/Notes

¹ Podstawowym zadaniem glosatora jest sporządzenie zwięzłego naukowego komentarza do orzeczenia sądowego zawierającego jego ocenę, ponieważ zakres glosy uniemożliwia wszechstronne omówienie wszelkich zagadnień związanych z problematyką zaprzestania prowadzenia działalności rolniczej. Analizy tego zagadnienia dokonałam w artykule pt. „Zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej jako warunek przyznania prawa do wcześniejszej emerytury”, opublikowanym na łamach czasopisma *Praca i Zabezpieczenie Społeczne* 2018, nr 11, 38–43.

² Wydzierżawienie gospodarstwa rolnego na podstawie umowy dzierżawy zawartej na okres krótszy niż 10 lat lub bez zachowania formy pisemnej czy bez wpisania tej umowy do ewidencji gruntów i budynków nie stwarza przewidzianej w art. 28 ust. 3 pkt 4 ustawy z 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników podstawy do odstąpienia od zawieszenia wypłaty renty z tytułu niezdolności do pracy w gospodarstwie rolnym. Forma ta nie ma wpływu na ważność umowy dzierżawy ani nie jest istotna dla celów dowodowych, lecz jej zachowanie stanowi warunek sine qua non wywołania skutku polegającego na wyłączeniu rolnika wydzierżawiającego swe gospodarstwo z kręgu pojęciowego „osób prowadzących działalność rolniczą”, niemających prawa do pobierania świadczeń w całości — wyrok Sądu Najwyższego z 7 lutego 2002 r., II UKN 49/01, OSNP 2003/22/552, LEX nr 53557.

³ Uchwała Sądu Najwyższego z 6 maja 2004 r. (II UZP 5/04) nie straciła na aktualności, choć dotyczy brzmienia art. 28 ust. 4 ustawy o u.s.r. przed zmianą dokonaną z dniem 2 maja 2004 r. przez art. 1 pkt 25 lit. c ustawy z 2 kwietnia 2004 r. (DzU z 2004 r. nr 91, poz. 873). Zob. też wyrok SA w Szczecinie z 21 listopada 2018 r., III AUa 289/18, Legalis nr 2180463.

⁴ Por. uchwała Sądu Najwyższego z 6 maja 2004 r., II UZP 5/04, LEX nr 106657, wyroki SN: z 27 maja 1997 r., II UKN 145/97, OSNAPiUS 1998 nr 8, poz. 247 i z 8 stycznia 1997 r., II UKN 39/96, OSNAPiUS 1997 nr 16, poz. 299.

⁵ Tak Sad Najwyższy w cyt. wyżej uchwale z 6 maja 2004 r., II UZP 5/04, oraz wyroku z 30 listopada 2005 r., I UK 59/05, OSNAPiUS 2006/19-20/310.

Bibliografia/References

- Grudzień, A. (2006). Pojęcie „prowadzenie działalności rolniczej” w orzecznictwie Sądu Najwyższego. *Ubezpieczenia w Rolnictwie*, (29), 70–76.
- Jaskuła, W. (2006). Głosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 6 maja 2004 r., II UZP 5/04. *Państwo i Prawo*, (11), 119–123.
- May, J. (2018). Zaprzestanie prowadzenia działalności rolniczej jako warunek przyznania prawa do wcześniejszej emerytury. *Praca i Zabezpieczenie Społeczne*, (11), 38–43.
- Niedośpiał, M. (2006). Głosa do wyroku Sądu Apelacyjnego z Warszawie z dnia 8 grudnia 2004 r., sygn. III AUa 598/04. *Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych*, (5), 83–89.

Dr Joanna May, doktor nauk prawnych, adiunkt w Katedrze Prawa i Postępowania Cywilnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, radca prawny. Autorka publikacji naukowych z zakresu postępowania cywilnego (głównie postępowania rozpoznawczego i egzekucyjnego), prawa cywilnego materialnego, prawa pracy oraz ubezpieczeń społecznych.

Dr Joanna May, PhD, assistant professor in the Chair of Civil Law and Civil Proceedings Law of Faculty Law and Administration of Nicolaus Copernicus University in Toruń, Legal Counsel. Author of scientific publications in the field of civil proceedings (mainly examination and enforcement proceedings), substantive civil law, labour law and social insurance.